

ПРОБЛЕМИ КИРИЛИЧНО-ЛАТИНІЧНОЇ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ

Викладено наукове обґрунтування, принципи транслітерації та кирилично-латиничні транслітераційні таблиці для української мови.

Ключові слова: транслітерація, абетка, кирилиця, латиниця.

Метою роботи є викладення наукового підходу до кирилично-латиничної транслітерації українських текстів. Актуальність теми зумовлена відсутністю єдиного національного стандарту української латиниці і розбіжностями написання українських назв у міжнародному спілкуванні. Предметом дослідження є кирилична та латинична абетки, об'єктом – літери.

Як записувати українські реалії для “експортного” застосування? Ми добре знаємо, що окремі слова однієї мови “вживляються” в іншу на основі транскрибування (відтворення звуків) і підкоряються її правилам та словотворенню: *Сімферополь* (з еллінської), *Orly* (з української). Це – запозичені слова. Але інші – і їх більшість – відносяться до класу іншомовних: вони лишаються приналежними до “своєї” мови і підлягають лише її законам, а змінюється тільки правописна система, в якій записується дане слово. Це передусім національні власні назви (не екзоніми) та ті загальні назви, які не набули окремого переважного вжитку в іншій мові або підпадають під юрисдикцію даної держави. Ось для таких слів потрібен інший підхід, який зберігає особливості національного написання – **транслітерація**.

Нагадаємо, що **транслітерація** – це перезачис літер за допомогою іншого правописного укладу, який регулюється орфографічними нормами даної мови. Тому транслітерована форма повністю рівнозначна вихідній: інформація, яку містить текст, при цьому не спотворюється. На такій особливості транслітерації наголошував і Ю.С.Маслов ([1, с. 262]): “Наукова транслітерація повинна будуватися за принципом взаємнооднозначної відповідності між транслітераційними знаками та графемами оригіналу. Це забезпечить стовідсоткову можливість зворотного переведення транслітерованого запису”. Яскравим прикладом транслітераційної відповідності є представлення тексту за допомогою гаєвиці та вуковиці в сербохорватській мові.

У всьому світі набула поширення латинська графіка. Саме тому Китай, Японія, Ізраїль, Еллада (Греція), Болгарія та інші країни виробили для міжнародного спілкування паралельні латинізовані абетки (див. [2-5; 6, с. 1; 7, с. 238]). Так, назви *Hitachi, Hiroshima, Kawasaki, Burma, Hong Kong, Taiwan, Java, Jamaica, Delhi, Afghanistan, Jerusalem, Iraq, Iran, Thessalia, Hania* тощо записані не англійською мовою, а відповідними національними латиницями.

Латинізоване письмо необхідне і для запису пісень у тих мовах, де слова пишуться справа наліво – адже ноти завжди читаються зліва направо. У містах Еллади назви вулиць подаються у двох формах: елліницею та латиницею. Якщо спиратися на загальноприйняті засади міжмовних взаємовідносин, то й Україну на міжнародній арені повинна представляти державна мова. Для “експортного” запису українських текстів латинськими буквами у документах, угодах, паспортах, друкованих виданнях та картах, міжнародних телеграмах, електронній пошті та в інших телекомунікаційних мережах і т. д. необхідна **українська латиниця** (УЛ), яка є важливим доповненням до нашого правопису.

Чому ми вживаємо термін **латиниця**, а не **латинка**? Латинка – це шрифт на друкарській машинці. А в назвах абеток уживається закінчення **-иця**: гаєвиця, вуковиця, глаголиця, кирилиця. Тому якщо йдеться не лише про друкарський шрифт, а про абетку як систему графічних символів, то слід уживати термін “латиниця”.

За світовими мовними правилами, оригінальне написання власних назв у середовищі іншої мови **не змінюється**: *San-Jose* (місто в США), *Cojijo* (провінція Канади), *Jerusalem, Gijon, Guadalajara, Volkswagen, Johannesburg, Katja* (шоколадка німецької фірми “Bossner”), *Ljubljana, Sarajevo, Katowice, Ajax, Juventus, Mroczek, Hercules Poirot* (герой оповідань Агати Крісті) тощо. Цікаво, що в італійській абетці букви *j* немає – а назва відомого футбольного клубу “Ювентус” зберегла автентичний латинський запис. На таку “недоторканість” власних назв звернув увагу ще О.О.Реформатський у роботі [8, с. 96].

Прийняті й резолюції ООН: IV/20 (1982 р.) – “Про зменшення кількості екзонімів” – та V/13 (1987 р.) – “Про переважність національних офіційних форм географічних назв”. Навіть назви мовами національних меншин підлягають цим правилам – не кажучи про незалежну державу... Отже, власні назви, що належать Україні, тобто підпадають під її юрисдикцію, мають записуватися не за чужою латинографічною нормою, а **українською латиницею** – її державною мовою в міжнародному спілкуванні.

А як же бути з читанням власних назв носіями інших мов? Весь цивілізований (у тому числі й англомовний) світ добре обізнаний з тим, що власна назва не обов'язково підлягає звичним для даної мови правилам – згадаймо лише поширену фразу “How do you spell your name?”. Навряд чи прізвище *Wagh* викликає в носіїв англійської мови

менше таких запитань, ніж *Jakobson* (або ж *Jakovenko*). У самій же англійській мові двознак *ch* [ч] може прочитуватись: [ш] (*attach, Chicago*), [х] (*Loch-Ness, Gallacher*), [к] (*Christy*). Тому мрії фонетично підлаштуватися під іншу мову (тобто забезпечити “легке” читання) є нездійсненними. Ще О.О.Реформатський застерігав [8, с. 96], що прагнути до адекватного читання власних назв у інших мовах не варто.

І справді, звучання англійської у (“вай”) дещо відрізняється від українського *и*; англійська *и* – це не те саме, що українська *у*; англійська та українська *е* – це теж “дві різниці”... Недаремно навіть такі одіозні трансформаційні схеми, як таблиця Бібліотеки конгресу США (LoC), хоч-нехоч змушені вводити нові букви-двознаки, яких немає в англійській мові: *zh, kh* тощо. Отож, залишитися в рамках англійської мови неможливо.

Як показано в [9, с. 70-71], в англійській транскрипції неминуче спотворюється написання та звучання слова, а прізвища штучно “помножуються”. Сплутуються “ц” і “тс”, знищується знак пом’якшення ([10, с. 21, 11, с. 10]). Внаслідок цього, наприклад, *Зайцев* спотворюється в “Зайтсева”, *Буряк* – у “Б’юр’яка”, *Левитський* “ототожнюється” з *Левіцьким*, *Тоцька* – з *Тотською*, *Гальченко* – з *Галченком*, а *Черняцький* “помножується” аж ушістнадцятеро: *Черніатський / Черніатский / Черніацький / Черніацкий, Черніацький / Черніацкий / Черняцький / Черняцкий, Черніатський / Черніатський / Черняцький / Черняцкий, Черніацький / Черняцький / Черняцький*.

Штучно “помножуються” прізвища і внаслідок транскрибування на декілька різних мов. Так, “зангліїщений” Шевчук виглядає як *Shevchouk*, “офранцузжений” – як *Chevtchouc*, “онімечений” – як *Schewtschuk*. А японці, чехи, німці, французи, араби, елліни та інші освічені народи записують своє прізвище завжди однаково – незалежно від мови, в оточенні якої воно з’являється. Офіційна назва Чехії англійською мовою – *Czech Republic*. І ніхто не прагне прочитати це як “Кзеч” ([12, с. 17]). Не зламали язика англомовці ні на іспанському Хіхоні (*Gijon*), ні на словенській Люблянці (*Ljubljana*), ні на боснійському Сараєві (*Sarajevo*).

Транскрипційне відтворення реалій якої-небудь мови графічними засобами іншої, якщо ці реалії не належать цій іншій мові, виправдане лише в одному випадку – на початковій стадії вивчення іноземної мови. Наприклад, при вивченні російської мови носіями англійської наводяться словоформи, вимова яких за правилами англійської мови наближено відтворює російську: *гнездо* – *gnyezdo*, *петух* – *pyetookh*, *бабочка* – *babachka*, *велосипед* – *vyelaseepyed* і т.д. ([13, с. 2003]).

Транслітерація кириличної абетки української та інших східнослов’янських мов має орієнтувати-

ся на споріднені слов’янські мови: адже тільки в цьому випадку можна уникнути проблем зі штучним спотворенням інформації. Підкреслимо, що саме такий підхід пропонував і О.О.Реформатський у праці [8, с. 97]. У статті “Етимологія і фонетика в южноруській літературі” (“Народ”, № 13-15, 1894; див. також [14, с. 32]) Іван Франко свідчить, що автор галицького букваря та граматики Йосип Лозинський уживав латинські літери ще в 1834 р. Відомий український культурний діяч XIX ст. Антін Кобилянський писав латиницею, близькою до графіки сербохорватської та чеської мов. Так, у роботі “*Slovo na slovo do redaktora “Slova”*” (Чернівці, 1861) у словах *польський, сільський* тощо він уживає відповідність *ь – j* ([14, с. 32]). Пропонував свій варіант УЛ і С.Пилипенко – зокрема, у статті “*Odvertuj lyst do vsix, xto sikavyt’sja sijeju spravouju*” (“Червоний шлях”, № 6-7, X, 1923, с. 267-269; див. Також [15, с. 28]). На таких же засадах розробляли транслітерацію кирилиці й видатні російські мовознавці Л.В.Щерба [16], О.О.Реформатський [8; 20], Р.О.Якобсон [17] та інші. Їхня праця стала науковою основою для міждержавного транслітераційного стандарту ГОСТ 16876-71 (Ст. СЭВ 1362-78).

Щоправда, цей стандарт теж має істотні недоліки. Так, відповідність *й – j* не відзначається природністю, а транскрипційне відтворення *ь – ’* (“кома вгорі”) порушує саму умову транслітераційності. Крім того, транслітерація йшла через посередництво російської мови (в українській частині це стосується передачі літер *г – g, и – i, і – ih, ь – “кома вгорі”*).

Як ми знаємо, транскрипційне відтворення пом’якшення комою вгорі (’) неприйнятне через порушення транслітераційності та однозначності – основних вимог до таких стандартів. Такий спосіб запису не дозволяє розрізнити велику і малу літери для позначення м’якого знака (ь і Ь), що призводить до порушення вимоги зворотливості: так, написи *ТЮМЕНЬ* (рос.), *ВОЛИНЬ* (укр.) переходять у *ТЮМЕНЬ* (рос.), *ВОЛИНЬ* (укр.). До речі, апостроф є не на кожній клавіатурі, і його часто замінують лапками (“) – а це неминуче породжувало б додаткову плутанину. Отже, “кома вгорі” незручна навіть для росіян. Ще більш незручна вона для українців: адже апостроф (його немає в російській кирилиці) – це знак відділення від йотованої, а не пом’якшення. Ми звикли, що слово “бур’ян” пишеться з апострофом, а “буряк” – без нього, а не навпаки.

Крім того, комп’ютер іноді сприймає слово з апострофом як два і в деяких іменах (зокрема, після *l, al, el*) автоматично замінює букву після апострофа на велику; *L’Viv, Al’Bert, El’Vira*. Відповідно змінюється ім’я і літера, до якого воно прив’язане (Альберт – Берт, Ельвіра – Віра тощо) – а це значно ускладнює пошук потрібного слова. На сайті погоди за адресою http://weather.yahoo.com/regional/UPXX_K.html ми зустріли цікаву назву:

Khmel'Nyts'Kyi (поруч із іншими неграмотними назвами: Kharkov, Kryvyi Rih, Kirovohrad) – де “кома вгорі” призвела до зміни наступної літери на велику. Тому вживання апострофа слід обмежити лише притаманними йому функціями.

Поширення комп'ютерної мережі ставить додаткові вимоги до графічного представлення світових мов. Стандартні літери латинської абетки, що застосовуються на комп'ютері (їх коди ASCII 0 – 127) не містять ніяких діакритичних знаків. Саме ці літери використовуються в базових процедурах обробки та пересилання інформації – зокрема, в електронній пошті. Текст, який містить інші літери (латинські букви з “гачками”, “хвостиками” чи “дашками”, кирилицю, китайські ієрогліфи тощо), вимагає спеціального редактора. Використання “чистих” літер включається і у вимоги до оформлення текстів на міжнародних зустрічах та конференціях. Саме тому в світові мови вводять паралельні абетки, де використовуються “чисті” латинські літери ([9, с. 68-69]). Так, німці часто вживають двознаки замість умляутив: наприклад, на берлінському вокзалі надibuемо запис *Muenchen* – замість *München*. А французи давно вже замінили букву *œ* на двознак *oe*: *œuvre*. Отже, УЛ повинна враховувати й умову сумісності зі стандартним кодуванням літер у комп'ютерах.

Звичайно, абетка УЛ має бути єдиною правописною системою літер. По-перше, вживання сторонніх (нелітерних) значків типу зірочки, тире (мінуса), плюса, двокрапки, лапок тощо в ролі яких-небудь букв у ній неприпустиме. Всі нелітерні позначки мають цілком визначені функції, які повинні зберігатися в будь-якому правописному укладі – а вигадувати нову азбуку Морзе,

мабуть, не варто. По-друге, одна й та ж буква не може мати кількох різних позначень залежно від її місця – скажімо (*qh*), (*'h*), (**h*).

Застосування статистичного та аналітичного методів дало змогу виробити наукові принципи для транслітераційного стандарту УЛ, які узагальнюють набутий досвід [1; 2; 3, с. 16-17; 4-9; 10, с. 20-29; 11; 12; 14-20] і відповідають сучасним вимогам. Згідно з [10, с. 23; 11, с. 11], основа стандарту УЛ – транслітераційна таблиця, яка базується на принципах: *системність* (латиниця – єдина система, елементи якої існують не розрізнено, а пов'язані за певними ознаками); *точність* (адекватне відтворення кожної букви кирилиці); *взаємна однозначність* (взаємнооднзначна відповідність між кожною буквою кирилиці та символом латиниці, що може включати кілька літер); *зворотливість* (відновлення початкового тексту після повторного транслітерування); *безпосередність* (відсутність мови-посередника – англійської, французької, латинської тощо); *традиційність* (врахування фонетично-графічних традицій української мови та вживання окремих графем латинської абетки); *нормативність* (відповідність нормам чинного українського правопису); *кодовність* (вживання латинських символів з кодами ASCII 0-127 – без діакритичних знаків – що необхідно для комп'ютерного пересилання). Ці принципи затверджені Держстандартом України 18/10/1995.

Загальна УЛ – яка відповідає українській частині ГОСТ 16876-71 із поправками та доповненнями – має вигляд:

Таблиця 1

Українська латиниця

А а - A a	Б б - B b	В в - V v	Г г - Gh gh	Ґ ґ - G g
Д д - D d	Е е - E e	Є є - Je je	Ж ж - Zh zh	З з - Z z
И и - Y y	І і - I i	Ї ї - Ji ji	Й й - J j*	К к - K k
Л л - L l	М м - M m	Н н - N n	О о - O o	П п - P p
Р р - R r	С с - S s	Т т - T t	У у - U u	Ф ф - F f
Х х - Kh kh	Ц ц - C c	Ч ч - Ch ch	Ш ш - Sh sh	Щ щ - Shh shh
Ю ю - Ju ju	Я я - Ja ja	Ь ь - J j**		

* на початку слова, після голосних та апострофа; ** після приголосних

Ця таблиця внесе незначні (за кількістю!) поправки до ГОСТ 16876-71: *г* – *gh*, *г* – *g*, *и* – *y*, *і* – *i*, *й* – *j*, *ь* – *j* (після приголосних).

Апостроф ставиться перед йотованими *ja, ju, je, ji, jo* за відсутності пом'якшення і для відділення *j* від наступних голосних у буквосполученнях *ja, ju, je, ji, ja, ju, ye, V'juny, pid'jom, Volynj'aghprom, raj'uprava*.

Літера “г” має давню традицію її представлення в латинографічних мовах. Сам знак кирилиці “г” походить від еллінської літери “γ (Γ)” (гама), і їм відповідають дуже близькі звуки (див. [9, с. 69; 10, с. 24; 21, с. 12]). Латинська літера *g* теж виникла з еллінської гами *γ*, внаслідок чого у світових мовах існує графічна відповідність *γ* – *g*. Це й зумовлює її етимологічний зв'язок з українською

"г": *Григорій* – *Gregory* (англ.), *Євген* – *Eugene* (англ.), *графолог* – *grafolog* (чеська), *грам* – *gram* (чеська), *Грабович* – *Grabowicz* (пол.), *Югославія* – *Jugoslavija*, *Хорватія* – *Hrvatska* (сербохорв.) тощо. Та й потвори типу *heohrafiya* (???) в жодній мові не існує. Отже, латинізоване відображення літери *g* має неодмінно включати в себе знак *g*.

Відповідно до [9-11; 17], знак *h* традиційно вживається як модифікатор, що унеможливило неоднозначності сполук *ch, kh, sh, shh, zh* (*specghrupa, p'jatj kgh, lisghosp, Vyshghorod, Zghar*). Адже вживання знака *h* як окремої літери – наприклад, *g* – призводило б до сплутання *ч* і *цг, ж* і *зг, х* і *кг, ш* і *сг, щ* і *шг*. Тому буква *h* при всьому нашому бажанні не може самостійно справитися з транслітерацією *g* і потребує "допомоги" у вигляді ще однієї букви попереду – *g*.

Це, як зазначено в [9, с. 69; 18, с. 60], враховує і традиції письма в латинографічних мовах світу, де буква *h* означає невелику зміну фонетичного значення попередньої літери, тобто "модифікує" відповідний елемент: *bh, ch, dh, gh, kh, lh, nh, ph, rh, sh, th, wh, zh*. Такий вибір відтворює також історію перетворення давньослов'янського проривного [g] в український тертьовий [z] – згідно з [22, с. 15] (див. також [23, с. 82]).

Латинська *h* у грецизмах позначає давнє еллінське придихання, яке пізніше зникло, і в сучасних романських мовах вона здебільшого не вимовляється: *ора* – *ora* (італ.), *хора* (ісп.), *heure* (фр.). Самі ж елліни англійську *h* транскрибують як *χ* ("хі"), яку англійці прочитують "hai": *Hamilton* – *Хамільтон*, *Hilton* – *Хілтон*, *Hania* – *Ханія*. Сербохорватська мова дає відповідність *h* – *х*: *Hrvatska* – *Хрватська*. Та й болгари пишуть: "Хамбург" (*Hamburg*).

Українська мова відтворює придихання буквою *х*: *хи-хи, хат, хекати* (а не: "загеканий"), *тху, кахикати, чхати, пхикати*. Український звук [x] дуже варіативний: так, при вимові вголос з'являється гортанний призвук (при вимові пошепки – наприклад, слова "хата", – цього не відбувається), який часто й плутають із [г]. Згідно з дослідженнями М.Фасмера [24] (див. також [25, с. 519-520]), праслов'янському "х" відповідає німецька "h": *хліб* – *hleib* (давньонім.), *hleifs* (гот.), *хижина* – *hūs* (давньонім.).

Коли кажуть, що літері "г" має відповідати "h" – бо хтось, мовляв, саме таким чином пояснював іноземцям звучання [г], – то тут аж подвійна плутанина. По-перше (і найголовніше), при транслітерації йдеться не про звуки, а про букви, тому будь-які апеляції до вимови не стосуються суті справи. Але навіть і фонетично звук [h] стоїть значно далі від європейського [h], ніж [x] (див. [26; 27, с. 182]). Тому літеру *h* часто й записують або прочитують як "х": *Хорбач, Хрінішин*.

Відтворення (*й, ь*) – *j* забезпечує транслітераційність, нормативність, однозначність і тради-

ційність. Йосиф Левицький запроваджував латинську *j* ще в 1837 році ("Народ", № 13-15, 1894; див. також [13, с. 31]). Нагадаємо, що в старослов'янській мові голосний дізний звук переднього ряду [ь] утворював склад і читався як короткий [i] ([22, с. 17], див. також [9, с. 69, 10, с. 24, 11, с. 12]) – а саме так зараз інколи називають звук [й]. Отже, літери *й* та *ь* мають спільне джерело. Так, еллінська буква *ι* "іота", з якої походить латинська *j* "йот", в українській мові відповідає знаку пом'якшення: *то κεφαλι* (елл.) – *кефаль*. Внаслідок такої спільності, йотовані пом'якшують попередній приголосний (якщо немає апострофа). Цю "надлишковість" (це так звана доповнюваність, скалькований з російської термін – додаткова дистрибуція) помітив іще понад 300 років тому відомий слов'янський мовознавець Ю.Крижанич: він навіть пропонував вилучити з кирилиці *й*: *краь, стовь, пьетье, гавь* ([19, с. 76]). Сербохорватську розв'язку *ь* – *j* вживав Р.О.Якобсон [17] (див. також [20]). Застосовується вона і в болгарській латиниці [7, с. 238].

Нами передбачена і можливість подання *ь* окремо: *~ь~* або *jh*.

Як і було в ГОСТ 16876-71, буква *щ* зображується як *shh* – тобто *ш* з "хвостиком" у вигляді *h*. Це дозволяє також розрізняти прізвища типу *Ляшченко* (від *Ляшко*) і *Ляценко* (від *Ляц*), *Сушченко* (від *Сушко*) і *Суценко* (від *Суций*) тощо.

УЛ включає і спрощену міжнародну транскрипцію – щоб полегшити читання українських текстів ([10, с. 27]).

Відмінність УЛ від "англомовного" транскрибування кількісно невелика, але принципова: це позначення йотації (проблема м'якшення відповідає автоматично за правилом доповнюваності). Таким чином врахована та особливість світових мов – у тому числі англійської, – що йотація та м'якшення позначаються буквою *j*, якщо ця назва слов'янська: *Jihlava, Jovan, Ljubljana, Katja, Rossija, Kujiv, Ukrajina*. Отже, запис в УЛ відповідає мовній практиці: так, форми *Kujiv, Ukrajina* є в чеській та сербохорватській мовах.

Транслітерація сприяє й правильному прочитуванню слова – адже в цьому випадку не тільки графічна форма, а й вимова регулюються нормами мови-першоджерела. І носії інших мов не такі вже й безпорадні: зустрівши слово незвичного написання, вони намагаються відтворити його оригінальне звучання. Так, у записі *Kujiv* літера *j* є показником належності цього слова до слов'янських – відповідно й читання має бути як у слов'янських назв. З іншого боку, штучна форма *Kujiv* (К'ів / Кийв/Київ/Київ) такого індикатора не має, а "засобами англійської мови" вона читається хіба що як "Кайв" чи "К'ів". Самі ж англійці її не сприймають – адже такого витвору не існує ні в англійсь-

кій, ні в українській, ні в жодній іншій мові. Тим більше, чи маємо ми право втручатися в норми англійської мови, де прижився екзонім "Kiev"? У той же час основна форма – записаний згідно з УЛ автонім *Kyiv* – не суперечить численним іншомовним екзонімам, у тому числі англійському *Kiev*, а сфери їх уживання регулюються згаданими резолюціями ООН. Відповідно до цих резолюцій, автонім *Ukraina* (Україна) – це основна форма подання назви нашої держави. Іншомовні екзоніми *Ukraine* (англ.), *Ucrania* (ісп.), *Ucraina* (італ.), *Ukraina* (пол.), *Оукраина* (елл.) тощо – це лише допоміжні форми, які можуть уживатися носіями відповідних мов у внутрішньому спілкуванні.

Нагадаємо, що вживання УЛ обмежується міжнародним спілкуванням і телекомунікацією – тому не може завадити кирилиці.

УЛ легко узагальнюється у східнослов'янську латиницю (ССЛ), що вклучає українську, білорусь-

ку та російську мови (див. [10, с. 28-29]) і необхідна для багатомовних документів. Зауважимо, що Держстандарт Росії підтримав УЛ як частину ССЛ (лист №510-34/268 від 12/05/97) – навіть з огляду на те, що вона не зорієнтована на російську мову.

Практичний додаток до цього стандарту – комп'ютерна програма "Українська латиниця" (вона має доповнення у вигляді російської та білоруської частин), на яку 13 листопада 1995 року видане Свідоцтво №21 ДААСП України. Без такої програми не обійтися під час роботи з численними інформаційними банками, документами та друкованою продукцією.

Додаткова Таблиця 2, де вживаються діакритичні (надрядкові) знаки, може використовуватися там, де необхідно зберегти кількість позицій для букв: у скороченнях та шифрах. Звичайно, наявність нестандартних літер звужує сферу її застосування.

Таблиця 2

Українська латиниця з діакритичними знаками

А а – А а	Б б – В в	В в – V v	Г г – Ġ ġ	Г г – G g
Д д – D d	Е е – Е е	Є є – Ę ę	Ж ж – Ź ź	З з – Z z
И и – У у	І і – І і	Ї ї – Ĳ ĳ	Й й – J j*	К к – K k
Л л – L l	М м – M m	Н н – N n	О о – O o	П п – P p
Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – X x	Ц ц – C c	Ч ч – Ć ć	Ш ш – Ś ś	Щ щ – Ś ś
Ю ю – Ů ů	Я я – Ą ą	Ь ь – J j**		

* на початку слова, після голосних та апострофа; ** після приголосних

Додаткова Таблиця 3, що є комбінацією Таблиць 1 і 2, може набути певного практичного ви-

користання як більш наближена до реальних латинографічних абеток.

Таблиця 3

Комбінована українська латиниця з діакритичними знаками

А а – А а	Б б – В в	В в – V v	Г г – Ġ ġ	Г г – G g
Д д – D d	Е е – Е е	Є є – Je je	Ж ж – Ź ź	З з – Z z
И и – У у	І і – І і	Ї ї – Ji ji	Й й – J j*	К к – K k
Л л – L l	М м – M m	Н н – N n	О о – O o	П п – P p
Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – X x	Ц ц – C c	Ч ч – Ć ć	Ш ш – Ś ś	Щ щ – Ś ś
Ю ю – Ju ju	Я я – Ja ja	Ь ь – J j**		

* на початку слова, після голосних та апострофа; ** після приголосних

Високий науковий рівень цієї розробки відзначений вітчизняними та зарубіжними фахівцями (див. [12, с. 16-17; 28, с. 16-17]). Комп'ютерна програма "Українська латиниця" встановлена в ряді державних інституцій, у тому числі – НБУ імені Вернадського та МВС України. Отже, широке впровадження української латиниці – справа міжнародного престижу нашої держави.

На жаль, не всі спроби поширення української латиниці відповідають загальноприйнятим нормам наукової стики та моралі. Наприклад, у тезах 4-ої Міжнародної наукової конференції "Проблеми української науково-технічної термінології", Львів, 17-20 грудня 1996 р., с. 70-72 міститься доповідь Р.Рожанківського „До проекту універсальної таблиці українсько-латинської трансліте-

рації”, автор якої познайомився з ідеєю латиниці та сутністю транслітерації з нашої доповіді на львівській конференції 1994 року і яка спирається на наші попередні роботи – зокрема, на [18, с. 29-31] – без жодного на них посилання. У тому ж стилі написані роботи за “авторством” Б.Рицаря, Р.Рожанківського, Р.Микульчика: Транслітерування українських текстів з кирилиці в латиницю. – Вісник національного університету “Львівська політехніка”, серія “Проблеми української термінології”. – 2008, №620, с. 55-61; Транслітерування українських текстів із кирилиці на латиницю. – Українська термінологія і сучасність. Збірник наукових праць. Випуск VIII. – К., 2009. – 316 с. та ряд інших. У цих останніх “працях” також немає жодного посилання на наші попередні роботи – але активно використовуються наші транслітераційні таблиці (з мінімальними, але постійними змінами), принципи транслітерації, перелік застосувань латиниці, апеляція до сербохорватської мови і навіть сам термін “латиниця”, введений нами в 1995 році.

Причини таких дій лежать на поверхні: не вистачає аргументів, але дуже хочеться, щоб своє було зверху. У своїх роботах ми переконливо довели правильність нашого способу транслітерації. А в науці прийнято, що коли автори не згодні з результатами інших дослідників, вони повинні детально пояснити недоліки своїх попередників і аргументовано довести, що їхня робота чимось краща. Але цього не було зроблено.

Усе це спрямовано на те, щоб будь-якою ціною затвердити свою компілятивну розробку транслітераційного стандарту, обійшовши справжніх розробників латиниці. У 1998 році Технічний комітет зі стандартизації науково-технічної термінології (ТК СНТТ) на чолі з Б.Рицарем став на заваді участі України в розробленні міждержавного транслітераційного стандарту *СИБИД*, а натомість, разом із нововиниклим Інститутом фундаментальних досліджень, розповсюджував як свій проект стандарту компілятивну розробку в обхід прийнятої процедури (див. статтю “Проблеми впровадження української латиниці”, “Урядовий кур’єр”, 3 вересня 1998 р., а також [32]). І зараз ТК СНТТ видає себе за офіційних розробників транслітераційного стандарту, поширюючи неправдиву інформацію в МВС України та інших інституціях. На нашу думку, такі дії голови ТК СНТТ Б.Рицаря та його колег є фактом використання службового становища в особистих інтересах. І згадані статті є логічним продовженням не дуже легітимних дій її авторів.

Підкреслимо, що тут ідеться не про дискусії фахівців, які обстоюють різні погляди. З одного боку справді є науковий підхід, який спирається на праці попередників і наукові аргументи, а з ін-

шого – порушення наукової етики та моралі. А держава поки що втрачає кошти та міжнародний авторитет. Потерпимо ще?

Таким чином, використання української латиниці, розробленої в КНУ імені Тараса Шевченка, дозволяє поставити проблеми транслітерації українських текстів на наукову основу. Необхідно прийняти національний стандарт української латиниці.

Література

1. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. – М., 1987. – 272 с.
2. Сердюченко Г.П. Китайская письменность и ее реформа. – М., 1959. – 56 с.
3. Прядохин М.Г. Пособие по изучению нового китайского фонетического алфавита. – М., 1960. – 22 с.
4. Григорьев Г.М. Краткий китайско-русский словарь / Сост. Г.М.Григорьев; под ред. проф. И.М.Ошанина. – М., 1962. – 632 с.
5. Hoelzel Ed. Oesterreichisher Unterstufenatlas. – Wien, 1989. – 182 S.
6. Dunn C. J., Yanada S. Japanese. – London, 1965. – 312 p.
7. Тилков Д. Граматика на съвременния български книжовен език / Гл. ред. Д. Тилков. – Том 1. Фонетика. – София, 1982. – 299 с.
8. Реформатский А.А. Транслитерация русских текстов латинскими буквами // Вопросы языкознания, 1960. – № 5. – С. 96-103.
9. Вакуленко М.О. Як записувати українські власні назви латинкою // Вісник геодезії та картографії, 1995, № 1(3). – С. 68-72.
10. Вакуленко М. Про “складні” проблеми українського правопису (українська латиниця, запозичені слова та ін.) / Максим Олегович Вакуленко. – К.: Курс, 1997. – 32 с.
11. Вакуленко М. Українська латиниця як стандартизоване доповнення до українського правопису // Бібліотечний вісник, 1998, № 2. – С. 10-12.
12. Вакуленко М. Штрихи до фасаду державної мови // Вісник Книжкової палати, 1998, № 10. – С. 16-17.
13. Amery H. First 500 Words Russian / Amery H., Kirilenko K. – Chick-fil-A, Inc. by Frederic Thomas Inc., Naples, Florida, USA, 2003. – 24 p.
14. Тимошенко П.Д. Хрестоматія матеріалів з української літературної мови. – Частина II / Петро Дмитрович Тимошенко. – Київ: Радян. шк., 1961. – 348 с.
15. Москаленко А. А. Історія українського правопису (радянський період). – Одеса: видавництво Одес. ун-ту, 1968. – 39 с.
16. Щерба Л.В. Транслитерация латинскими буквами русских фамилий и географических названий. – М., 1940. – № 3. – С. 119.

17. Якобсон Р.О. О латинизации международных телеграмм на русском языке // Вопросы языкознания, 1965. – № 1. – С. 111-113.
18. Вакуленко М. Правопис – друга натура? // Українська мова і література в школі, 1993, № 11. – С. 59-61.
19. Лингвистические задачи / [Сост. В.М.Алпатов, А.Д.Вентцель и др.]. – М., 1983. – 223 с.
20. Zima M. Transliterace, transkripce a jiné druhy prepisu // Explizite Beschreibung der Sprache und automatische Textbearbeitung. XII. Questions of Orthography and Transliteration. – Matematicko-fyzikalni fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1986. – С. 101-174.
21. Вакуленко М. Російсько-український словник фізичної термінології / Максим Олегович Вакуленко; за ред. проф. О.В.Вакуленка. – К.: Поліграфічний центр Київського університету імені Тараса Шевченка, 1996. – 236 с.
22. Мейе А. Общеславянский язык: [монография]. – М.: Иностр. лит., 1951. – 491 с.
23. Исторична граматика української мови / [Безпалько О.П., Бойчук М.К., Жовтобрюх М.А. та ін.]. – Київ: Радян. шк., 1957. – 475 с.
24. Vasmer M. Russisches etymologisches Woerterbuch, Bd. I-III. – Heidelberg, 1953-1958.
25. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. – К.: Радян. шк., 1970. – 599 с.
26. Вакуленко М.О. Акустичні характеристики та інваріанти звуків української мови // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. – Філологія, педагогіка, психологія. – Вип. 1. – К., 2000. – С. 62-66.
27. Ladefoged P. A Course in Phonetics / University of California, 1975. – 196 p.
28. Вакуленко М. Правописні аспекти науки термінології // Вісник Книжкової палати, 1998, № 11. – С. 15-17.
29. Вакуленко М. Українська латинка: правильне відтворення наших власних назв / Тези 3-ої МНК “Проблеми української науково-технічної термінології”. – Львів, 1994. – С. 118-119.
30. Вакуленко М.О. Українська латинка: відтворення без спотворення / Доповіді та повідомлення МНК “Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами”. – К., 1993. – С. 48-52.
31. Вакуленко М.О. Українська латиниця: історія та перспективи / Тези доповідей та повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції з топоніміки “Створення національного інформаційного банку географічних назв”. – К., 1995. – С. 8-9.
32. Вакуленко М. Українська латиниця чи львівська? // Вісник Книжкової палати. – № 9(50). – 2000. – С.14-15.

In this article, the scientific background, transliteration principles and Cyrillic-Latinic transliteration tables for the Ukrainian language, are given.

Key words: transliteration, alphabet, Cyrillics, Latinics.

Изложены научное обоснование, принципы транслитерации и кириллично-латиничные транслитерационные таблицы для украинского языка.

Ключевые слова: транслитерация, азбука, кириллица, латиница.